

(המשך מעמוד 19)

נבון: האמת היא שתמיד הייתי מוצף הצעות עבודה. הייתי תפאורה עסקי מאוד. מהצד השני העיתון לחץ להמשיך. שני המיקצועות האלה, גם התפאורה וגם הקריקטורה, הם מיקצועות שכולעים את כל האדם. אינם מותירים לו בעצם זמן לשום דבר אחר. יום אחד גיליתי שבעצם קשה לי להוסיף ולחיות את גישואין הכפולים האלה. החלטתי להגיש את התפטרותי מדבר. זה היה בשנת 1964.

אבל היום 1987. ולפני שנה-שנתיים החליט נבון לנטוש גם את תחום התפאורה, ועימה את הקשר הפעיל שלו עם התיאטרון. אני שואל אותו אם אמנות ואמנות שבה עסק שנים רבות כל-כך אינה חסרה לו. האם נגמל לגמרי מקריקטורות?

נבון: הבט, לא הפסקתי מטעמים עקרוניים, ונכון שהתגובה היומית בעיתון חסרה לי. אבל לצייר לעיתון יומי זה לא כמו לכתוב מיכתב יומי למערכת. אתה צריך להיות ערוך כולך, מרוכז כולך, מכוון כולך — כמו כנר או פסנתרן — לעבודה שלך. אם כנר או פסנתרן לא יתאמנו כמה שנים — לא יוכלו לחזור פיתאום לנגינת קונצרטים. אפילו ירצו. במילה-מיתוס-כיפור ציירתי קצת. פה ישם, אבל בשביל להיכנס ממש צריך היה להיכנס שוב למישימעת. למתוח את המיתרים. יצאתי מזה.

הבט, אני נבון לשטחים רבים. זאת אומרת.

אברהם שלונסקי (רישום דיו)

שאינו מסוגל להתמכר להרכב דברים, ויש רגעים שאתה מגיע למצב של שובע. מתעורר חשש שאתה מתחיל לחזור על עצמך, הדברים מעולם לא נעו אצלי בקלות. אנשים רואים את הרישום הקל, המרפרף, וחושבים שזה כמו בא מצממו, שאין בזה שום טירחה. זה לא מרויק, האמת היא שאני לא קל עם עצמי, ואני לא קל לעבודה. אני זורק הרכה יותר עבודות ורעיונות ממה שאני מבצע או שומר.

מבחינה אישית אני יכול לומר שכל זה העשיר את חיי. גם התפאורה, גם קריקטורה, גם רישום. מה יכולה להיות הרפתקה מרתקת יותר לאדם, מאשר לעבור יום אחד מרישום כפורמאט קטן לעיר תוך — לעבודה בתיאטרון. פיתאום אתה עומד לפני 100 מטרים חלל אוויר על כמה וצריך למלא אותו יישות בימתית שחיה ערב-ערב ומאכלסת בתוכה שחקנים חיים וצוענה על הצרכים של מחד זה, בני-אדם, ערך פלאסטי והוצרך ליצור אווירה. האם אתה מרגיש שמיצית את עצמך בתחומים ששקטת בהם?

נבון: יש הברל גורל בין מציוי לבין רוויה. אני לא חושב שמיצית את עצמי, אבל אולי היתה תחושה של רוויה. הנה, לפני שלוש שנים באה הי קלט והציע לי לצייר תפאורה לאותלו. ציירתי. אפטר לומר שלכל מה שעשיתי בחיי אני גם מתגעגע וגם לא מתגעגע איכשהו. אני גם לא מתבטל. אני רישום לאימעת. פה ישם אני גם מאייר. אין לי הרגשה שהחמצתי משהו. כי אולי בכל העוזה הראויה. אם לא היצגתי בתערוכות למאות אנשים, הרי היצגתי לא לפי אנשים בתיאטרון. אינני אוהב את המילה "יצירה", אבל פעילות יצירתית היתה לי כל חיי.

תיאבון לנוף האנושי

— אמרת קודם כי, מבחינה מסוימת, שני המיקצועות העיקריים של חייד הם שבחרו בך, לא אתה בהם. הרשה לי לחלוק עליך ולחזור ולשאול, אם לא היתה כאן בכל זאת בחירה. הנה, בשנת 1949, היצגת עם בני דורך, ובעצם עמיתך הטיבעיים, אנשי אופקים חדשים. אחרי שנה פרשת וחזרת לעיסוקיך. כלומר, בזמן שבו חבריך

ובני דורך — נאמר אנשים כמו סטימצקי או שטרייכמן — בחרו כמה שהייתי אולי מכנה בשם המוסיקה: המופשטת או המופשטת הלירי. הרגש על האמנות, על השפה הכינלאומית, על מה שאינו קשור בהכרח לכאן ולעכשיו — הלכת אתה, שהיית מבחינות רבות מיועד ללכת איתם, בכיוון ההפוך: חזרת לאקטואלי, אל האמנות הפונקציונלית, המשרתת, של הקריקטורות שלך והתפאורות שלך. כשהם בחרו בצורה, בחרת אתה, שאני מכיר אותך כל השנים הרבות האלה כאמן

שאל טרניובסקי (רישום דיו)

הקו, אולי אפילו כווירטואוז הקו, בבני-האדם: בשדרות-רוטשילד שלך ובחנות המכולת, בפולי-טיקאים ובעסקנים, בחזית ובעורף. כשאנשי אופקים חדשים בחרו כמה שלמעלה מן הזמן, בחרת אתה בכרוניקה, בעיתון היומי, האם אתה מרגיש היום, במבט לאחור, כי החמצת משהו? כי בכך שהלכת שבי, במידה כזאת, אחרי הזמן,

אברהם חלמי (רישום מיכחול)

היקרבת — אני מדבר ככוונה במליצות — את הנצח? כי בכך ששמת דגש כזה על הקריקטורה ועל התפאורה, שתייהן בעצם אמנויות משרתות — את העיתון, את המחזאי, התיאטרון — הסבת נזק לאמנות הרישום שלך. אחרי הכל, כמה אנשים בארץ יודעים כיום שאתה מבחירי הציירי רים כאן, שרשמים מעטים במקומנו ובמקומות אחרים מסוגלים לרשום — רישום טהור, אמנות לשמה — כמוך? הרי בכך שלא היצגת בגלריות, מנעת מכאן הגלריות את גילוי נבון האמן שמי אחורי הקריקטורה והתפאורה. כמה אנשים יודעים על רישומי החיבר הנפלאים שלך? השתלמת אצל ויליאם היטר בפאריס כאמנות התדריס, והנה גם אותה הזנחת או זנחת. האם מותר לי להניח שביודעים, ובעניין של בחירה מפררשת, העדפת להיות מה שאנשים קוראים, לרוב מתוך התנגדות, "אמן מגויס". אינני אוהב את הביטוי, ולכן אומר אותו בצרפתית: engage? האם נבע הדבר מאיזו תחושה היסטורית שהיתה לך, שבימים "הרי גורל" כאלה שבהם אתה חיי אינך רשאי להפנות את עיקר כישורונך ומירצך לנצח האמנות, ואתה חייב להתרכז בתיעוד ומנך, במאבקיו ובחבלי הלידה שלו. אני שואל באי ריכות כזאת מפני שנרמה לי שהתשובה עשויה

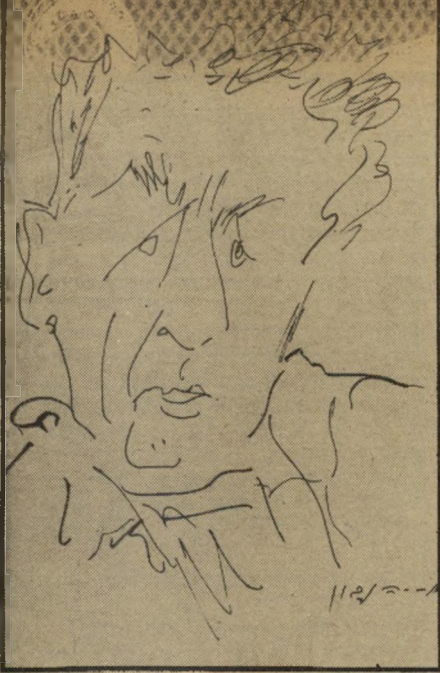
לשפוך אור לא רק על יצירתך שלך כי אם גם על הרכב דברים אחרים. ובין השאר — גם על היבט אחד של יצירת נתן אלטרמן שתמיד ניסיתי לה בין אותו.

נבון: אתה שואל אותי שאלות שאולי לא זה המקום והזמן לענות עליהן, בחרתי בשני מיקצור עות שנושאים. ב"ניחלוף" והנה התמדתי בהם עשרות שנים, והנה גם אתם באים לעשות לי מסיבה על חלקי בהם... כן, העיתון מציג לך דרישות, וכך גם התיאטרון. כן, היה לי עניין בדרישות האלה שהוצגו לי ועשיתי כמיטב יכולתי למלא אותן. קיימים ספרים שלי. אלה לפחות יישארו. נכון שחסרו לי דברים. אולי אני גם מצטער היום שלא השקעתי יותר בתחום התחרטי, שכליך קסם לי או. אבל חסרו לי עוד דברים בחיים. נכון גם שלא חשבתי על הנצח. אומרים עליי שאני אדם צנוע. אולי אני גם אדם יהיר.

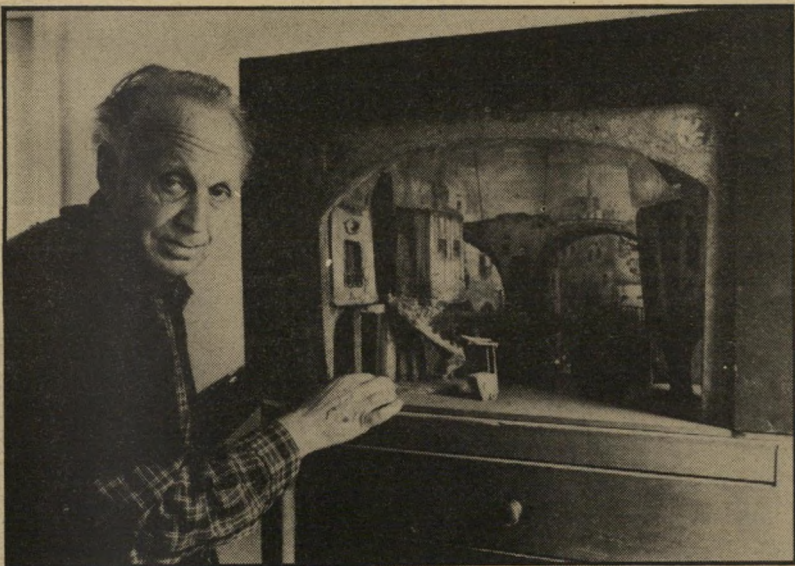
זמרת (רישום מיכחול)

ומלכר זאת, האם ראתת פעם אדם שלם? או אדם שחצי תאוותו כידו. מטבעי, באופיי, לא הייתי נבון להיות צייר מיסחרי או אמן של גלריות. אני לא יכול אפילו לתאר לעצמי כיצד הייתי מתחרר עם קונים שבאים הביתה לקנות עבודות, להתמקח איתם, לעמוד על המקח או לבקש מאטה רעייתי שתעשה זאת במקומי. אפילו חוסר כישורי בתחום הזה כי היה בהם להרתיע אותי מבחירה בררר כזאת. שאלת אותי אם יש לי תיאבון לבני-אדם. כן,

נתן אלטרמן (רישום דיו)

הם ישנם. עשיתי אותם. יש מי שראה אותם ויראה אותם. זה שלא ציירתי טבע דומם — מה לעשות, אני מעדיף סייח חי על פני nature morte (מילולית "טבע מת" בצרפתית). אומר לך עכשיו דבר שהוא לא לגמרי צנוע. הקו שלי מספיק בשביל לצייר בני-אדם. אשר לאמנות המגוייסת, האמנות המשרתת — את זמנה, את חברתה, את ההיסטוריה, את הכרוניקה, את הצרכים הכפויים עליה מבחוץ. נכון, כשאתה מצייר קריקטורה או תפאורה, אתה משרת משהו: עיתון, מחזאי, כמה. והיה אמנות פונקציונלית. כתם אדום אחד בתפאורה הוא כורסה, וכורסה צריכה להיות בגובה 45 ס"מ כדי להתאים לצרכיו של השחקן היושב בה על הבמה. אחר-כך קיים הצד הפלאסטי והצד הפיזי, אתה צריך לחבר את המשולש שעליו דיברתי, לחבר ולאו, וברגע שהמשולש מאוזן כמו פיראמידה שכל צלעותיה בסדר והחוד שלה פונה בכיוון מעלה — באותו רגע אתה מרגיש ביסוד המוסרי, המצפוני שיש כאמנות אשר כירי. האם ראתת פעם קטר בלי קרונות, כמה טיפשי הוא נראה. אבל ברגע שהוא מושך אחריו קרונות, וכשיש 15 קרונות צריך להוסיף קטר מאחור והוא רוחף את הקרונות קדימה, באותו רגע יש לקטר היגיון, תפקיד, משמעות. אז הכל במקומו, הכל חלק מסדר-דברים מוכרח, חלק מתוכנית, לא אנדר-למוסיה, לא שרירות, לא חוסר-שחר. כסופו של דבר, כל האמנויות הגדולות שרתו החל במצרית העתיקה וביוונית, ושירתה גם

אריה נבון ליד דגם-תפאורה (מאקט)

אמנות הרנסאנס הגדולה ואמנות ימיהיבניים ששירתה את הנצרות. האמנויות הגדולות-באמת היו כולן engaged. במצריים הצייר אפילו לא חתם. מסתת האבנים. לעומת זאת, חתם את שמו, כי היו צריכים לדעת כמה אבנים סיתת. האינדיוויי רואלים המוחלט הוא המצאה מודרנית. כאמנות כשלי אדם מותר הרבה על ה"אגו" שלו, אבל יש גם סיפוק לאימבטולי: עשית למען — ולא למען עצמך בלבד. הנה, הייתי באופקים חד-שיים ועובתי. מרצוני עובתי. הייתי מוכרח להמי שיד בשלי, לא יכולתי להשתנות, גם לא רציתי.